

ბელა მოსია

/შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი/

“ვეფხისტყაოსნის” მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებები და სახე-სიმბოლოები

როცა შემოქმედის განზრახვაა შექმნას პოეტური ლექსი გარკვეულ თემაზე, რა თქმა უნდა, ის ყოველთვის უფიქრდება, როგორ მოიტანოს ის მსმენელთან. “მსმენელთა გულის გასაგმირავი ლექსის” შექმნა პოეტის მთავარი მიზანდასახულობაა და ყოველთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, თუ რა ხერხებს ირჩევს პოეტი მიზნისთვის. მხატვრული ხერხი ერთდროულად უნდა იყოს რჩეული ფორმაც და ამავე დროს, ხალხის გულთან ადვილად მისასვლელი, გასაგები და ნათელი. ვისი გული გაგმირა პოემამ? რა თქმა უნდა ხალხის, ზუსტად იმ გაგებით, რა გაგებითაც ის პოეტმა ჩაიფიქრა, მაგრამ ამავე დროს უცნაურად გულის გამგმირავი გაუხდა ის ეპოქას, ამაღლებულთა წრეებს. გამოდის, რომ ორივე შემთხვევაში მიზანი მიღწეულია. პოეტმა იცის, რომ “საქმე საჭოჭმანები” ქმნა, თუმცა ეს ჭოჭმანია სწორედ მიზანი: მიზანი რთულიც და სადაც. რთული – ეპოქის ლიდერებისთვის, მაგრამ სადა – ხალხისთვის.

პოემა მუდმივად ითხოვს შემფასებელს და დღეს განსაკუთრებით, როდესაც პოემის ყველაზე ქართველურად წაკითხვის დრო დადგა. “ხელიხელ საგოგმანები” “ობოლი მარგალიტი” სწორედ ჩვენს ეპოქაში უნდა იქცეს ნამდვილ ლექსად, მიუხედავად იმისა, რომ პოემას ყოველთვის ჰყავდა დამფასებელი, მაინც ცალსახა იყო მისი აღიარება, მანამ სანამ ის ქართული აზროვნების შესაფერისად არ გახდა შესწავლილი.

რაოდენ ღრმა ფილოსოფიური და იდეალისტური არ უნდა იყოს პოემის მთავარი სათქმელი, და ეს ნამდვილად ასეა, რაოდენ დიდი ძალისხმევა და მონდომებაა ჩადებული პოემის კვლევის საქმეში დღემდე, მაინც ერთი რამ თვალში საცემია: პოემის ენაა სადა, ქართველურად მდიდარი, ემოციურად მეტყველი, ცოცხალი მეტყველების შესაბამისი, სიცოცხლისუნარიანი და სწორედ ესაა მისი გამორჩეულობის საზომი. პირადად ჩემთვის, ეს ენა გამსახურდიასეულ მდიდარ ქართველურ მეტყველებას ჰგავს, ერთდროულად რომ სისადავე გამოარჩევს და ამრავალფეროვნებს, განსაკუთრებით, “დიდოსტატის მარჯვენას” – პოემის კომპოზიციის შესაბამისად აგებული (პროლოგი, საკუთრივ ამბავი და ეპილოგი).

ენა, ერის სულიერი ცხოვრების, ისტორიის საცავია, რომელიც ინახავს მის წარსულს, ისტორიას, ტრადიციას, რწმენა-წარმოდგენებს, სულიერ გამოცდილებას, მენტალობას,

თვითმყოფადობას. არ არსებობს არც ერთი მოვლენა თუ მოქმედება, რომელიც არ არის ენაში შენახული.

ენის ყველაზე საინტერესო მომენტი ფრაზეოლოგიზმებია, სიტყვათა მყარი შეთანხმებები, რომელთა შესახებ ჯერ კიდევ აზრთა სხვადასხვაობაა. ხშირად იდიომებს ფრაზეოლოგიზმებისგან არ ასხვავებენ. ფრაზეოლოგიზმების ზუსტი თარგმანი სხვა ენაზე უბრალოდ არ არსებობს. მხოლოდ შესაბამისი ეკვივალენტი შესატყვისების საშუალებით ხდება მათი განმარტება. ფრაზეოლოგიზმების თარგმნა (პირობითი ტერმინია ამ შეთხვევაში) არც ერთი ენის ფარგლებში ადვილი. სწორედ აქედან გამომდინარე იწვევს ჩვენს ინტერესს ქართველური ენის საგანძურის, კლასიკური ნიმუშის, “ვეფხისტყაოსნის“, ფრაზეოლოგიური ენის კვლევა ქართველური ენების კულტურული მნიშვნელობისა და ისტორიული პარალელების გამოვლენის მიზნით. წარმოდგენილ შრომაში ჩვენ არ ვეხებით პოემის სიუჟეტისა და მხატვრული ღირებულებების საკითხს. ჩვენი ინტერესია პოემის ფრაზეოლოგიური ენა, როგორც ეროვნული მოვლენა და როგორც საერთო ქართველური ენის თავისებურებების წარმოჩენის საშუალება.

გამომდინარე აქედან, პოემის გარშემო წარმოებული კვლევის საფუძველზე, გამოვავლინეთ რამდენიმე მაგალითი, რომელთა შესატყვისი ფორმები პარალელებად მოვიყვანეთ მეგრული მეტყველებიდან. მასალები მოყვანილია ცოცხალი მეტყველებიდან და ასევე ფორლკლორული მასალებიდანაც. რუსთველი ქართულ მწერლობაში არა ერთი მხატვრული ფორმის დამამკვიდრებელია, მათ შორის განსაკუთრებულია ტირილის, ცრემლთა ღვრის, გრძნობისა და ემოციის სიმძაფრისთვის გამოყენებული ისეთი ფორმები, როგორიცაა: “თამარს ვაქებდეთ მეფესა, სისხლისა ცრემლდათხეული“ (4.1); “ცრემლსა სისხლი ერეოდა, გასდის, ვითა ნაგუბარი“ (80.4), რომლის შესატყვისია მეგრული “ზისხირქ ქენუწუ = სიხლი ჩაღვარა“. “მზე ტირს სისხლისა ცრემლითა, ზღვისაცა მეტისმეტითა“. (703.3); “ყმა მივიდა გულმოკლული, ცრემლი ველთა მოედინა“ (716.1); “გამოვიპარე, დავეხსენ სისხლისა ცრემლთა წურვასა“ (994.3); “მო, დავსხდეთ, ტარიელისთვის ცრემლი გვდის შეუშრობელი“ (7.1); “ცხელნი ცრემლნი მოიწურნა“ (85.1); მეგრულისთვის დამახასიათებელი “ჩხე ჩილამურით ნგარა = ცხელი ცრემლით ტირილი“. “დავჯე, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის გულლახვარსობილი“ (7.3); “მუნ ეძებს, ცრემლი მტირალსა სდის ზღვათა შესართავისად“; (172,1); “დედოფალი ზღვასა შეიქს, მას რომ ცრემლი დაუღვრია“ (344,4), მეგრ. “თიშ ჩილამურ ზღვას ქაკათუ = იმის ცრემლი ზღვას გაერევა“. “შევიქეც ვნახე მეფენი, მყოფნი გულითა ბნელითა“ (993.4); ებრძანა: “შვილო ტარიელ ნუ ხარ შავითა ღებული!“ (326,4) “მან მოხსენა: “დაღრეჯით ზის, სჭირსო ფერშეცვლილობა“ (94.4) მეგრ: “ფერცველობა = ფერისცვალება“; “წავიდა

მონა საუბრად მის ყმისა გულმდუღარისად“ (78.1); “ასმათ ვანი გაამრავლნა, ცრემლმან მისმან ქვანი ხვრიტნა“; (491.2) “**თიშ ცოდა ქუას გორხუნს** = იმის სიბრალოლი ქვას გახვრეტს“. “**ქუაშ მარხუალი** = ქვის მხვრეტელი“, მეგრულისთვის ავის მოქმედის შესაბამისი სიტყვათა შეხამებაცაა.

მეტაფორულია რუსთველური ფორმები: “მზე ჩაგვისვენდა, ბნელსა ვსჭვრეტო, ღამესა ჩვენ უმთვაროსა“ (28.4), რაც გულისხმობს სიბერის სიმძიმეს, რომელიც საბოლოოა და ახალგაზრდობით არ შეიცვლება. “რალა იგი სინათლე, რასაც არ ახლავს ბნელია?!“ (29.3); “მართ მაშინვე ჰგვანდა იგი მზისა შუქთა ნასამალსა“ (316,2), ნა-ალ თავსართ-ბოლოსართი როგორც წილობითი რიცხვითი სახელის გამომხატველი ფორმა შემორჩენილია მეგრულში: “ნასუმორი//ნასმორი = ნასამალი“, რაც პოემაში გვხვდება. უბედურების გამომხატველია შავი ფერი, უფერობა. “თუცა თუ ფერად ბედისა ჩემისა მსგავსად შავნია“ (1281.4); “ბედი ჩემი უბედური, – ვთქვი, თუ, – ჯერტცა ვერ გამეფდა!“ (397.3); **უჩა ბედი** = შავი ბედი უბედურების გამომხატველია. “ნუთუ ვით ვპოვო წამალი მე ჩემი, ფერგამქრქალისა!“ (35.4). “მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დაღრეჯილობა“ (49.3) მეგრ. **დუღ გეგლეოთუ** = თავი დაჰკიდა.

პოემაში გონდაკარგული ტარიელის გამოჯანმრთელების მიზნით მეფემ მისთვის ხელის ვენის გახსნა ბრძანა, იმ იმედით, რომ მოჭარბებული სისხლისაგან გათავისუფლება ტარიელს გამოაკეთებდა. “სისხლი დამწამეს მეფემან ბრძანა გახსნევა ხელისა“ (354,3). თქვა: “ცოცხალ ვარ? საწუთრომან აწცა ჩემნი სისხლნი ხვრიტნა!“ (491.4); მიცვალებულის სულის მსახურების მეცხრე დღეს მისთვის მკლავის გახსნა, მეგრულად “**კილეშ გონწყუმ** = მკლავის გახსნა“, ასევე განსხვავებული ფორმით “**პიჯიშ მორცხინუა** = პირის მოხსნა“, რაღაცის ახსნა, აკრძალვის დარღვევა. “უხანოზა და სიცრუე, ვა, საწუთროსა ფლიდისა“ (997.4); “ვა, სოფელო უხანოო, რად ზი სისხლთა ჩემთა ხვრეტად?!“ (521.4). უბადო, უხანე ავის, ცრუს გამომხატველი ფორმებია მეგრულში. ასევე **უხანე** = უდროო, მოკლე, უსაკო. “სისხლთა ჩემთა ხვრეტად“ ასევე მეგრულისთვის ბუნებრივი ფორმაა “**ჩქიმ ზისხირ გეშუ** = ჩემი სისხლი დალია“. “თუცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაზადია“ (32.1) შესაბამისად მეგრ. ღორონთიშ **დუნაზადი** = ღმრთის გაჩენილი“. “მათი ჭირი არ განკურნა“ (85.4) მეგრ. “**თიშ ჭირს ვადაათანს** = იმის ჭირს არ დააგდებს“. “მასვე წამსვე დაიკარგა, არ უნახავს თვალსა ჩვენსა, ჰგვანდა ქვესკნელს ჩაძრომილსა, ანუ ზეცად ანაფრენსა“. (89.2-3); “აგრე კვლაწმიდად წახდომა კაცისა, ვით დევისა“ (90.2) და მსგავსი ფორმით მეგრული “**კვალიშ დინაფა** = კვალის დაკარგვა“ ანუ უჩინრად გაქრობა; მეგრ: “**ნაქურიშ (მიკო)დინაფა (ეშალაფა, წაულა)** = კვალის დაკარგვა, ამოძირკვა, წაშლა“.

“ქალი ახლავს საყვარლისა სულთა დგმად და ჭირთა თმენად“ (691.3). “მისსა მნახავსა სულდგმულსა კაცსა ვერ შევეყარენით“ (110.3). “**შურდგუმილი** = სულდგმული, სულიერი“. **შური** = სული მეგრულსა და სვანურში გულისხმობს როგორც სუნს, ასევე სულსაც. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონსა და მეგრულ ფოლკლორულ მასალებში კვლევის შედეგად შემდეგი ფორმები გამოვავლინეთ: **შურქ ქუმურთუ, გეცოცხალუ** – სული რომ დაუბრუნდა, გაცოცხლდა (ჰარამ, ჰურუმ დო გიშერი = ჰარამი, ჰურუმი და გიშერი), სულს გამოცნობის უნარი აქვს: **შური ქოუჩინენსია** – სული გამოიცნობსო, მიუხვდება. გონისმიერი სულის თვისებაა გრძნობა (**მახინჯი კოჩიმ მოხერხება** = ქურდი კაცის მოხერხებულობა), სული ადამიანის ხმის, სუნთქვის სახელიცაა: **შური ველებათია** – სული არ ამოთქვათო, ხმა არ ამოიღოთ (მაკითხე ხოჭოში არიკი-მკითხავი ხოჭოს ზღაპარი). უწმინდური, ავი, ცოდვილი, ქვეწარმავალი გამოიხატება ფორმით: **შურ წაულირ** - სულ წამხდარო, ავი სულის პატრონო, მიმართვაა ქვესკნელის ბინადრისადმი (**ხენწიფე უკულაში სკუა დო ჭყიშიშ არიკი** (ალეშ არიკი) = ხელმწიფის უმცროსი შვილისა და მწყემსის ზღაპარი (ალეს ზღაპარი), ზღაპრებში ხშირად დევები სუნს გრძნობენ ადამიანებისას და ამით ღიზიანდებიან, მეგრულ ზღაპარში, დევი ქრისტიანის სუნს, სულს იყნოსავს: **ქირსიანეშ შური ინთხანსია** – ქრისტიანის სული (სუნი) სცემსო, დევებს ხშირად სჩვევიათ ზღაპრებში სუნიტ გამოცნობა გმირების, ამ ზღაპარში ქრისტიანის სუნია ხაზგასმული (**გილარდე სქუაშ არიკი** = უნიათო შვილის ზღაპარი). ჩუმად ყოფნა, სულის დაღებაა: **შური ვაუქალუნი** – სული არ დაუღია, ხმა არ ამოიღო. საინტერესო ფორმულირება სულის გონისმიერობის გამოსახატავად. (**ალიშქერქოუშ არიკი** = ალიშქერქუს ზღაპარი). **ვაქალა შური** - ხმა არ ამოიღო, ჩუმად იყავი. არ დაიღო სული, **ველება შური** - არ ამოიღო სული, არ ამოიღო ხმა (**ხენწიფე დო მუში სქუაშ არიკი** = ხელმწიფისა და მისი შვილის ზღაპარი), ილია აბულადის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში სულდება სიჩუმე, უხმოობა (აბულადე 1973, 405). სიკვდილი სულის გაშვებაა: **შური გოფიჩხ** – სული გაფიცხა, სული განუტევა, მოკვდა (**ალიშქერქოუშ არიკი** = ალიშქერქუს ზღაპარი), **ჭყორიცალო შური გოტუუ** – მწყერივით სული განუტევა (**ხრისტაგანი დო ბელთაგანი ტარიელეფიში არიკი** = ხრისტაგანისა და ბელთაგანი გმირების ზღაპარი). სიცოცხლე სულის დგმაა: **შური დგუმილონი** – სულ დგმულად, ცოცხლად (**ალიშქერქოუშ არიკი** = ალიშქერქუს ზღაპარი), სიკვდილის მიახლოება: **შურიმალაფუ** – მომაკვდავი, სულმძვრალი, სული რომ ეკარგება, მომაკვდავი (**გერია დო უჩა ხენწიფეშ არიკი** = გერიასა და შავი ხელმწიფის ზღაპარი). ცოდვა სულის წაწყმედა: **შურს ვაწამიონანთ-და** – სულს თუ არ წამიხდენთ, მამის დანაბარები შვილებისთვის, თავიანთი ცუდი საქმეებით სული არ წაუხდინონ (**სუმი ჯიმა დო ნდიში არიკი** = სამი ძმისა და დევის ზღაპარი) : ოხვრა სულის დაკვნესაა: **შურს ქიმიოკაშ** – სული ამოიკვნესა, ამოიხვნეშა (**ცხენოდ არაბიშ არიკი** = ცხენოდ არაბის ზღაპარი), სიცოცხლე სულის დგმა

და ყოველი ადამიანისთვის სულის დგმა, სიცოცხლის მიზეზი სხვადასხვა რამეა: **მა თეში შური მიგდუნია** – მე ამის სული მიდგასო, ამით ვცოცხლობ (გატყურია). სული ძვირფასია, მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობაა ფორმაში: **დედა შური** (დია შური, ჩემია) – დედა სული, გაკვირვების გამოსახატავი ფრაზა, ვაი სულო (**ზღვაშ კაპიტანიშ არიკი** = ზღვის კაპიტნის ზღაპარი), სულგაყიდული ეშმაკის სულია: **ეშმაკიშ შურიშ** – ეშმაკის სულის მქონე, ეშმაკს სულმიყიდული (**ზღვაშ კაპიტანიშ არიკი** = ზღვის კაპიტნის ზღაპარი). ყოველი სულიერი: **კოჩიშ არსი** – კაცის არსი, კაცთა მოდგმა, ადამიანის არსით გამოიხატება მთლიანად ადამიანური სამყარო (ალექსანდრე დო დავითიშ არიკი = ალექსანდრესა და დავითის ზღაპარი) და **კოჩის შური** – კაცის სული, ადამიანი, მეგრულად კაცის სული, იგივე ადამიანი, სული გონისმიერი გამოიყენება ადამიანის არსის გადმოსაცემად. (ალექსანდრე დო დავითიშ არიკი = ალექსანდრესა და დავითის ზღაპარი). სული ძვირფასია, საყვარელია: **ვაშ შური საყვარელი** – სული სანატრელი, სული ტკბილია (ქართ), (**ლუდუკი დო ალექსანდრეშ არიკი** = ლუდუკისა და ალექსანდრეს ზღაპარი). ადამიანის ხასიათის ნიშნის მატარებელიც სულია: **ვამუთმინ შურქ** – არ მოუთმინა სულმა, სულმა წასძლია, ერთი სული აქვს (ქართ). (**როშაპი დო როკაპიშ არიკი** = როშაპისა და როკაპის ზღაპარი) გამორჩეული ადამიანი განსაკუთრებული სულის პატრონია, სულს იერარქია აქვს, სული, საუკეთესო სული, სიცოცხლის სული: **თარი შური** – მთელი სული, **უჯგუში შური** = უკეთესი სული (**შკვითი პაპა** = შვიდი მღვდელი).

“ცუდად მაშვრალნი მოვიდეს, მათსავე გულსა ზადია“ (109.4). “მათ რომე დადგეს საჯდომი, თქვეს: “უთქმელია ფასისა!“ (40.3) მეგრ. **“ვერაგადე ფასი** = ვერ იტყვი ფასს“. “ძნელად სათქმელი, საჭირო გამოსაგები ენითა“ (20.2) **“წინათ ვეკირაგადე** = ენით ვერ გამოითქმის“. “სადამდისცა დღენი მესხნენ, ველარამან გამახარნეს!“ (104.4); “დღეთა ადრე ნუ მოკვდები“ “დღა მობძუნი = დღე მახლავს“. **“დღაშ მულაშა ვაღურუქი** - დღის მოსვლამდე არ მოკვდები“.

“ეზურნეს მოშლით რიდენი, ფასისა თქმად საჭირონი“ (116.2) მეგრ: **“ვერაგადე ფასი** = ვერ იტყვი ფასს, ფასს ვერ დაადებ“. “გულსა ვარდი საიმედო ია მორგე, ვარდი ყარე“ (124.3); მეგრ: **“გურიშ ვარდი** = გულის ვარდი“. “კაცმან ვერ ასწრას თვალისა დაფახვა, დაწამწამება“ (286.1) მეგრ: **“თოლიშ დოვალაფა** = თვალის დახამხამება“. “სიმძიმითა ერდო დახაშ, სიხარულის კარი აღი!“ (389.3) მეგრ: **“ცაშ კარქ გეიანჯუ** = ცის კარი გაეხსნა“, სიხარულისას ადამიანის მდგომარეობის ახსნა.

“სხვა ჩემებრი ვერა ჰპოვო, ცათამდისცა ხელი აჰყო!“ (520.3); “შენ გენუკვე მონახვასა, კიდით კიდე მოლახო ცა“ (121.4); “დახოცეს და ამოსწყვიდეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს“ (69.2); “ქვეყანა ჩვენი არ ასწყდეს, რისხვით არ დაგვტყდნენ ცანია“; (415.3); “მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა

მწველისა“; (725.1) მეგრ: “დიბჭვი, **დიბხალი** = დავიწვი, მოვიხრაკე“ ანუ მძიმე განცდით ვარ, ცეცხლი მედება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დასაკვნათ, რომ ენა ერის ერთიანი აზროვნების საფუძველია. როგორც არ უნდა იყოს ქართველურ ტომთა სასაუბრო ენა, ეროვნული სული ერთია და აზროვნება საერთოა. “ვეფხისტყაოსანი“ ყველა ქართველს ესმის, არავის უჩნდება კითხვა არის თუ არა ის ქართული, ის საქართველოს გამაერთიანებელია, ანუ ის ეროვნული მოვლენაა, კულტურული ფენომენი, რომელიც არა მხოლოდ ლიტერატურული, მხატვრული აზროვნების უნიკალური ნიმუშია, არამედ ეროვნული საგანძური, ერის სულიერი ფასეულობა. ჩვენს ნაშრომში ვცადეთ ენის ფარგლებში მოყვანილი მაგალითებით კიდევ ერთხელ დაგვემტკიცებინა არა მხოლოდ ენის ეროვნული მნიშვნელობა, არამედ პოემა “ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის სიტყვის ოსტატობა და პოემა განგვებილა, როგორც მხატვრული აზროვნების კლასიკური ნიმუში.

ლიტერატურა:

1. აბულაძე ილია, ძველი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკო, (მასალები) თბილისი 1973.
2. ონიანი ალ., ქართული იდიომები, თბილისი 1966.
3. დანელია კ., ცანავა აპ., ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. II, ზღაპრები და მცირე ჟანრები, თბ., 1991.
4. ვირვე სარაპიკი, წითელი: ფერი და სიტყვა, ფოლკლორი, ფოლკლორის ელექტრონული ჟურნალი, ტომი 3, ესტონეთი 1997.
5. ვებერი ფ. რ. და რალფ ადამ გრამი, პირველი გამოცემა, საეკლესიო სიმბოლიზმი, http://www.bibleplus.org/creation/creation_frame.htm 1927.
6. ნოზაძე ვ., ტომი I, ვეფხისტყაოსნის ფერთამეტყველება, გურამ შარაძის წინასიტყვაობით, გამოკვლევითა და რედაქციით, თბ., 2004.
7. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული.
8. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, ნაკვეთი პირველი, ა-ლ, თბილისი 1990.
9. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, ნაკვეთი მეორე, მ-ჰ, თბილისი 1990.
10. ქართული მწერლობა, ტომი მეშვიდე, თბ. 1989.
11. ყიფშიძე ი., რჩეული თხზულებანი, თბ., 1994.
12. შოთა რუსთველი, “ვეფხისტყაოსანი“, თბ. 2013.

13. ხუბუა მ., მეგრული ტექსტები, თბ., 1937.

Bella Mosia

Symbols and Fiction of "Knight in the Tiger's Skin"

Resume

Each author has its unique and individual approach how to emphasize ideas. Each of them very interesting but system of emphasizing ideas become more attractive when we are talking about Georgian classical poem "Knight in the Tiger's Skin" and its author. In our work we focus on some examples from the poem in comparison with Georgian languages. Some parallels given in the work are facts about the reality that language is the treasure of the nation and it makes the system of thoughts which cannot be destroyed not by any theory and even not by political and historical processes.